

Romi Bosne i Hercegovine

Romi spadaju u etničku manjinsku grupu koja nema matičnu domovinu. Analiza romske manjine u Bosni i Hercegovini pokazuje da ova manjinska etnička grupa spada u red najbrojnijih etničkih manjina u Bosni i Hercegovini. Tačan broj Roma se pouzdano nezna. Postoje različiti izvori o broju Roma ali je razlika između njih ponekad drastična. Primjerice, prema zvaničnim statističkim podacima sa popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini je 1991.godine živjelo 9.000 pripadnika romske manjine. Prema podacima romskih udruženja u Bosni i Hercegovini je 1991.godine živjelo do 80.000 pripadnika ove etničke skupine. Suptilnije razmišljanje bi nas brzo dovelo do zaključka, da bi drugi izvori mogli biti pouzdaniji od službenih statistike ili da je, u najgorem slučaju prava slika locirana negdje između službenih i neslužbenih izvora o brojčanom stanju Roma u Bosni i Hercegovini. Razlozi za ovakvo stanje leže u činjenici da su se Romi prilikom popisa stanovništva izjašnjavali kao Jugosloveni, kao Muslimani ili ostali.

U pitanju je natprosječna sposobnost romske populacije prilagođavanja sredini u kojoj žive, prihvatanje njenih običaja, vjere i jezika pa i same nacionalne identifikacije. Tokom rata, ali i poslije, sve do danas, mnogi su se Romi u Bosni i Hercegovini, ovisno o mjestu svoga življenja izjašnjavali kao pripadnici bošnjačkog (muslimanskog) stanovništva.

Do rata Romi BiH živjeli su kao i ostali Romi Jugoslavije uz poštovanje njihovih manjinskih prava. Oni opisuju period Titove vladavine kao „zlatno doba“ za Rome. Međutim ratom u Bosni i Hercegovini položaj Roma se znatno pogoršao. Rat je Rome gurnuo na marginu društvenog interesa.

Stradanje Roma BiH u toku rata 1992. - 1995.godine

Prije rata Romi su većinom živjeli na prostorima Republike Srpske. U napadačkom ratu su izloženi progonima, deportacijama, ubijanjima, mučenjima isto kao Bošnjaci. Naša istraživanja su pokazala da su Romi bili zatvarani u koncentracione logore zajedno sa ostalima.

Posebno su stradali Romi Prijedora i okolnih sela (Kozarac, Hambarine, Tukovi, Rizvanovići), zatim Vlasenice, Rogatice, Srebrenice. U Srebrenici je izvršen masakar nad 70 Roma prije pada Srebrenice.

Izjava B.O. iz Srebrenice: „Ja sam iz Srebrenice. 1995.godine u Srebrenici je izvršen masakar nad 70 Roma, među kojima je ubijen i moj zet Mustafa Beharić. Istovremeno u selu Skelani – 10 km udaljeno od Srebrenice – ubijeno je još 50 Roma među kojima su bila i moja dva sestrića Beharić Mujo i Beharić Haso. U Skelanima su još ubijena moja četiri rođaka Mehića od strane Arkanovaca. Istovremeno je izvršen masakar u romskim naseljima Bjelovac (Bratunac) i Drinjača (14 km udaljeno od Zvornika). Posebno su Romi stradali u Potočarima, gdje je ubijen i moj sin i moj brat.“

Kod Doboja u Miljkovcima je bio otvoren logor u kojem je bilo zatočeno više od 300 Roma.

Među zatočenim Romima nalazila se i familija A.E. iz Modriče: otac, majka i osmoro djece. Izdvajamo jedan dio izjave A.E.:

„U ovom logoru – to je bio jedan veliki magacin – bilo je oko 700 ljudi od kojih je bilo 300 Roma. Moja najstarija kćerka H. koja je imala 13 godina bila je pred našim očima stalno silovana. Moja žena je morala poslije toga skuhati kafu i služiti četnike. Ja sam morao bacati u Bosnu ubijene ljudi. Bacao sam ih kao cjepanice, nisam smio ni da gledam niti šta da pitam. Jeden dan sam izbrojao 120 ubijenih ljudi koje sam morao bacati i čekao kada će na mene stići red...“ – avgust 1992.godine. Izjava A.E. nalazi se u dokumentaciji Bosanske sekcije Društva za ugrožene narode pod brojem 86 / 94.

U Bijeljini su prve žrtve Arkanovih trupa bili Romi. Tako je 03.04.1992.godine ubijen Zehidin Hašimović.

Pogođen je u blizini SUP-a od strane Arkanove trojke u ulici Jozefa Konkala u blizini romskog naselja – Šljunkare. Poginuo je sa flašom konjaka u rukama. Iza njega je ostala žena i petero djece. Izjava se nalazi u dokumentaciji Bosanske sekcije Društva za ugrožene narode pod brojem 199 / 95.

Kod Zvornika iz sela Skočica protjerani su svi Romi, zatim su selektirana djeca od majki. Iz familije Aganović odvedeno je petoro djece u starosti od 5 do 15 godina. Ista sudbina zadesila je i familiju Ribić koja je imala osmoro djece. Pretpostavlja se da su djeca u Šapcu i Kruševcu pod drugim imenima. Tako su maloljetne Aganović Izeta (14) i Aganović Safeta (16) bile odvedene u spomenute gradove i nasilno update. Dobile su srpska imena. Nakon dvije godine preko ICK roditelji su uspjeli da ih vrate u krug familije. Romi Bijeljine su bili žrtve Arkanovih jedinica – takozvanih trojki. Bračni par Milkić je zaklan u vlastitoj kući. Milkići su bili jedni od najbogatijih ljudi u Bijeljini. U kući Hamida Ribića četnici su u maju 1994.godine zaklali šest romskih porodica i to: Aganović Mehmeda, Nuhanović Arifa, Ribić Ismeta, Ribić Bibera, Ferhatović Bisere, Bajrić Džemile. Izjava se nalazi u dokumentaciji Bosanske sekcije Društva za ugrožene narode pod brojem 206 / 95.

Romi koji su bili na području današnje Federacije branili su zemlju zajedno sa Armijom BiH. U sklopu Armije bila

je specijalna brigada sastavljena isključivo od Roma i zvala se „Garava brigada“ . Međutim romska adaptibilnost socijalnoj sredini u uvjetima ratnog požara dovela je do toga da su se priključivali vojskama stanovništva koje je u mjestu njihova življenja bilo većinsko, a ta činjenica je rezultirala njihovim unutarnjim podjelama, ali i dodatnim raseljavanjima. Kao primjer ovih tvrdnji ističemo selo Jasenje u općini Bijeljina. U ovom selu, u kojem je prije rata živjelo oko 500 Roma, rat je zbog sudjelovanja u suprostavljenim vojskama doveo do potpune podijeljenosti romskog stanovništva. Naime, na samom početku rata je, zbog činjenice da je selo bilo pod većinskom srpskom vlašću veći dio romskog stanovništva bio u srpskim vojnim formacijama. Budući da je kasnije, sticajem okolnosti, selo pripalo Federaciji BiH, porodice koje su podržavale „srpsku stranu“ su odselile i danas su još u statusu raseljenih lica. One i danas odbijaju da se vrate u svoje predratne domove iz straha od mogućeg šikaniranja zbog sudjelovanja u srpskim vojnim postrojbama.

S druge strane, rat je sam po sebi utjecao na veoma snažno raseljavanje romskog stanovništva koje je bilo uvjetovano progonima kojima su Romi bili izloženi: prisiljenošću na izbjeglištvo kako bi se spašavala fizička egzistencija. „Zahvaljujući“ učincima tih različitih faktora danas se stanje ove etničke manjine može označiti alarmantnim. Tako je primjera radi na području Republike Srpske do rata živjelo više Roma nego na području Federacije BiH. Danas ih u čitavom srpskom entitetu živi tek stotinjak. Na području Federacije na kojem je u toku rata dominirao HVO a danas HDZ zabilježeno je također masovno iseljavanje romskog stanovništva (posebno u gradovima Jajce, zapadni Mostar, Livno i Tomislavgrad). Pravci njihovog ratom prouzročenog pomjeranja su veoma raznovrsni. U pravilu se može govoriti o dva takva pravca: jednom koji vodi prema inostranstvu, prije svega Njemačkoj, Švicarskoj, Italiji, Holandiji, Belgiji, Švedskoj i drugi koji se grana prema različitim područjima Federacije BiH. Ipak moramo naglasiti da ih je najviše došlo u Tuzlansko-podrinjski kanton. Koncentracija Roma u ovom kantonu se može objasniti nemogućnošću da se vrate u svoje predratne domove u Bijeljini, Ugljeviku, Zvorniku, Brčkom ali i potrebom da se fizički lociraju što bliže tim istim domovima, kako bi se kada se stvore uslovi na najbezboljniji način mogli vratiti svojim kućama.

Šikaniranje i diskriminacija Roma

Bosanskohercegovačka sekcija Društva za ugrožene narode od avgusta 1997.godine do avgusta 1999.godine prikupila je različite oblike prigovora, maltretiranja pa i šikaniranja Roma posebno na području Tuzlanskog, Srednjebosanskog i Zeničko-dobojskog kantona. Poseban problem bio je plaćanje vojnog poreza za one koji su napustili BiH u vrijeme ratnih dejstava. Povratnici – Romi bili su suočeni sa ogromnim problemima posebno 1997.godine. Uvjet za dobivanje ličnih dokumenata bio je plaćanje pomenutog poreza koji je zavisno od općine iznosio između 4.000 - 8.000 DM.

Ovaj problem smo riješili u suradnji sa Federalnim ministrom za izbjeglice koji je izdao naređenje svim općinama da ukinu lokalne zakone o vojnom porezu.

Inače šikaniranje i diskriminacija Roma je puno više izražena u Republici Srpskoj nego u Federaciji BiH. Neuobičajeno veliki postotak Roma iz Republike Srpske žali se na izloženost uvredama i drugim oblicima zastrašivanja od svojih susjeda zbog svog nacionalnog porijekla.

Malobrojni Romi koji su ostali u Republici Srpskoj da bi se zaštitili od progona i šikaniranja morali su da mijenjaju imena u srpska. To je slučaj sa Romima Bijeljine, Ugljevika, Zvornika, Brčkog i Bosanske Gradiške. U Banjoj Luci 3 km udaljeno od centra grada nalazilo se romsko naselje „Veseli Brijeg“. Tokom rata skoro svi stanovnici ovog naselja su protjerani tako da je u ovom naselju ostalo samo 10 Roma. Jedan jedini Rom vratio se u Banja Luku. To je romski pjesnik Šemso Avdić koji je objavio zbirku pjesama „Rom od rođenja do smrti“. On je imao veliku lijepu kuću u centru grada. Sada kao povratnik živi u podrumu te kuće dok u kući živi jedna srpska porodica.

Romi su u veoma nezavidnom socio-ekonomskom položaju jer 70 % njih ne mogu svoju fizičku egzistenciju osigurati bez socijalne pomoći, a 90 % Roma nema pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu. Veoma mali broj Roma ima posao ili stalni izvor prihoda. Većina romske djece ne ide u školu.

Ono što je važno naglasiti je činjenica da se raseljeni Romi žele vratiti svojim kućama. Međutim veoma rijetki se mogu useliti u svoje kuće.

Primjer Bijeljine: Prije rata u Bijeljini je živjelo između 6.000 – 7.000 Roma, bili su veoma bogati, stanovali su u velikim kućama. Danas oni koji su se vratili žive u šupama, garažama, i pod šatorima, dok u njihovim kućama istovremeno stanuju građani srpske nacionalnosti ili su pak smješteni različiti državni organi Republike Srpske. Povratak Roma na područje Federacije ne odvija se želenjom dinamikom. Kada su u pitanju prostori koji su pod kontrolom hrvatskih vlasti ovaj povratak je na samom početku. Na drugoj strani povratak Roma na teritorije pod kontrolom bošnjačkih vlasti se ne sprječava ali je izložen raznim poteškoćama.

Konkretni primjeri

Kakanj - Varda

Ekstremni primjer za to je romsko naselje Varda koje je locirano u centru Kakanja. Od ukupno 600 stanovnika ovog naselja 250 su djeca. Niti jedno dijete ne pohađa školu. Roditelji navode kao razlog ne slanja djece u školu nemogućnost da im obezbijede knjige, odjeću i obuću. U razgovoru sa predsjednikom ove romske zajednice Idrizom Pašagom saznali smo da su romska djeca ovog naselja šikanirana od strane druge djece u školi zbog poderane odjeće i obuće i prljavog izgleda. Ono u šta smo se uvjerili za vrijeme naše posjete ovom naselju je činjenica da ovi Romi žive u pravom getu. Iako im se naselje nalazi u neposrednoj blizini gradskog stadiona oni nemaju odvodnu kanalizaciju niti pitku vodu. Za 600 njih postoji samo jedna zajednička česma koja im služi za pranje veša i pripremanje hrane. Za pitku vodu oni moraju da pješače oko 1 km. Ovo naselje ima samo jedan zajednički klozet. Kuće su u ruševnom stanju. Samo 20 Roma iz ove zajednice imaju stalni posao i stalni izvor prihoda. Ostali se prehranjuju kopajući po kontejnerima tražeći bačene ostatke hrane. Među ovim Romima nalazi se dosta njih koji su se vratili iz Njemačke. Njihove kuće su skoro sve porušene. U neposrednoj blizini ovog naselja nalazi se gradska deponija tako da je moguće širenje zaraze. Idriz Pašaga, spomenuti predsjednik, u razgovoru sa nama žalio se na nedostatak sredstava za higijenu – sapuna i praška. Ono što smo zapazili je da u ovoj zajednici ima jako puno bolesnih, od kojih su četvoro paralizovani. Pošto nemaju zdravstveno osiguranje moraju plaćati lijekove, a oni za to nemaju novca. Iz ove zajednice 56 Roma bilo je u Armiji BiH, 26 ih je poginulo a 10 su invalidi rata. Sada su prepušteni sami sebi. Ono što je na nas ostavilo snažan utisak je činjenica da se ovi Romi stide bijede u kojoj žive i smatraju da je to zajedno sa njihovim romskim porijeklom razlog njihovog šikaniranja i obojnog odnosa sredine u kojoj žive prema njima.

Kod ove zajednice smo bili zajedno sa predstavnikom njemačkih trupa pri SFOR-u, ili bolje rečeno sa njihovom organizacijom „Lachen Helfen“. Preko ove organizacije za Rome Varde smo obezbijedili odjeću, obuću za djecu (jer je to prioritetno), hranu, posebno za bebe, pokrivače. Pošto je zima oštra i hladna njima je neophodno obezbijediti ogrijev ali i građevinski materijal za popravku kuća. Za paralizovane njemačka jedinica SFOR-a je obećala da će obezbijediti kolica.

Banovići – naselje Veseli Brijeg

Općina Banovići je (kao i mnoge druge općine u Federaciji: Zavidovići, Kalesija, Živinice, Maglaj) uvela za sve građane - muškarce koji su za vrijeme rata bili izvan granica Bosne i Hercegovine ratni porez i to za period od početka rata 01.07.1992.godine do 31.12.1995.godine i to za svaki mjesec po 300 DM za navedeni period. Ovim ratnim porezom su bili posebno pogodjeni Romi. Oni su bili prvi na udaru protjerivanja iz Njemačke ili iz Švicarske. Da bi se prijavili u svoje mjesto boravka morali su da izvade novu ličnu kartu kao i ostale dokumente, a to nisu mogli da reguliraju dok ne plate „vojni porez“ u iznosu od 12.000 DM. Kao dokaz ovoj tvrdnji dobili smo pismeni zahtjev SO Banovići upućen Mustafić Fahrudinu da na ime „ratnog poreza“ mora gore pomenutom organu uplatiti traženi iznos kako bi dalje mogao regulisati svoja prava. Tragom ove viesti smo otputovali u Banoviće ali u SO nije bilo nikoga kompetentnog da nam da objašnjenje za ovo traženje. U razgovoru sa Romima stanovnicima naselja „Veseli Brijeg“ koje se nalazi izvan Banovića saznali smo da su oni povratnici iz Njemačke (njih oko 50) i da ne mogu ostvariti nikakva prava bez plaćanja poreza. Ono što smo vidjeli u ovom naselju je bilo šokantno. To su ustvari bili ostaci naselja, par razrušenih kuća u čijim zidinama su došli da žive Romi. Prije rata u ovom naselju je živjelo oko 200 Roma. U toku rata svi su zbog ratnih dejstava napustili naselje i raselili su se po cijelom svijetu. Najveći broj njih živio je u Berlinu.

Ovaj „porez“ smatrali smo povredom ljudskih prava i zato smo tražili zvaničan stav Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica. Dobili smo odgovor koji je istovremeno značio naređenje o nelegalnosti uvođenja takozvanog „vojnog poreza“ i o kažnjavanju svih onih koji u budućnosti budu isti zahtjevali.

Zahvaljujući njemačkoj humanitarnoj organizaciji „Help“ danas je u ovom naselju popravljeno oko 50 kuća tako da je položaj Roma u poređenju sa ranijim puno bolji.

Sarajevo – Crni Vrh - Gorica

Prije rata u općini Centar živjela je autohtona romska populacija koja je brojala negdje oko 3.000 stanovnika. Primarna lokacija ovih Roma bila je lokacija Crni Vrh – Gorica, gdje je u osnovi živjelo više od 70 % ove populacije. Ostali su živjeli na lokalitetu Lovčenska, Šip, Koševsko brdo, Bjelave.

U toku rata, zbog blizine vojnog objekta i uglavnog trošnih objekata ova grupa se zbog ratnih dejstava morala povući sa ovog lokaliteta i to u napuštene i devastirane poslovne objekte na Ciglanama, Marindvoru, Koševskom brdu. U toku agresije na Bosnu i Hercegovinu veliki broj pripadnika ove romske zajednice aktivno se uključio u Armiju BiH i prema evidenciji organizacije RVI ove općine 36 ih je učestvovalo u ratu, 2 su poginula, a 8 je teških ratnih vojnih invalida sa preko 50 % invaliditeta.

Iako ova populacija predstavlja oko 50 % populacije u ovoj općini, oni nemaju, s obzirom da im Ustavom Bosne i Hercegovine nije priznata konstitutivnost svog predstavnika u vlasti.

Tokom rata, jedan broj ovih lica, posredstvom humanitarnih organizacija i zbog loših uslova života napustio je općinu, uglavnom žene i djeca, i zaputili su se uglavnom u Italiju, Njemačku, Holandiju i druge zemlje, istina u manjem broju.

Potpisivanjem Dejtonskog sporazuma, bili su među prvima koji su se počeli vraćati u svoj rodni grad i u svoju općinu te na lokalitet sa kojega su se iselili.

Romi općine Centar spadaju u red ovih građana koji su imali stalno mjesto boravka, školovali su se i uglavnom imaju završenu srednju školu – neko operativno zanimanje, dok su žene uglavnom sa završenom osnovnom školom. U tom kontekstu bili su zaposleni uglavnom kao KV i VKV radnici u gradskim privrednim subjektima, a oni sa nižom spremom bili su radnici u KRO RAD, PARK, ili su se bavili trgovinom na pijaci. Jedan broj je aktivno radio u ugostiteljstvu. Tako da ova populacija na lokalitetu ove općine nije bila u stanju potpune socijalne

ovisnosti. Njihov socijalni problem i prije rata svodio se na neadekvatan stambeni smještaj i u tom pogledu i loše uslove života. Živjeli su u neurbanim uvjetima bez vode, pristupnog puta i u trošnim barakama bez svjetla. Mali broj je uspjevao da sačini trajni objekat urbane vrijednosti. Samo mali broj je uspjevao da u okviru svoje radne organizacije riješi svoj stambeni problem.

Romi su se u uslovima življenja u ovoj općini gotovo u cijelosti asimilirali i prilagodili životu u gradskoj općini, međutim s punim pravom zadržali su svoj nacionalni identitet.

Nedovoljno shvaćeni i prihvaćeni od društva vlastitom odlukom povukli su se na lokalitet Crni Vrh odakle su se asimilirali u gradsku sredinu. Na ovom lokalitetu oni su prisutni oko 200 godina, a u ovoj općini više od 350 godina. U tom kontekstu Romi imaju status punopravnih građana ove općine, i s tim u vezi su punopravni njihovi zahtjevi da im se prizna pravo na povratak kao i svim drugim građanima ovog grada.

Problem se sastoji u tome što je ovaj lokalitet urbanističkim planom predviđen za izgradnju sportsko-rekreativnog centra. Romi ne spore ovaj plan, ali postavljaju zahtjev da se u okviru istog nađe modus inkorporacije naselja za ovu populaciju. Preko Bosanske sekcije Društva za ugrožene narode kao i preko romskih organizacija u svijetu moguće je obezbijediti sredstva za izgradnju ovog naselja koje bi se naslanjalo na ovu urbanu zonu. Svojom stručnošću i dosadašnjim radnim iskustvom mogli bi obezbijediti čuvanje i održavanje ovog Centra, ugostiteljske sadržaje, servisiranje eventualne opreme, održavanje staza i zelenila, pa i specifične kulturno umjetničke sadržaje.

Romi traže da ukoliko se ovim zahtjevima ne može udovoljiti da se na području općine Centar odredi lokacija za njihovu komunu u okviru koje bi im se obezbijedili uslovi stanovanja, uslovi za njihove kulturne i običajne sadržaje, za njihovu punu afirmaciju kao autohtone etničke skupine, na kojoj bi im bilo omogućeno da se bave zanimanjima za koja su kvalifikovani.

Romi bi s obzirom na brojnost ove populacije mogli da zahtijevaju i specifične uslove u školovanju (jezik i udžbenike) što oni ne traže, ali u svakom slučaju im treba omogućiti da ispoljavaju svoju kulturu, običaje i način organizovanja, što u osnovi predstavlja bogatstvo za grad koji ima reputaciju multikултурne sredine.

Roma danas nema u aktivnom sastavu Armije Bosne i Hercegovine, Romi nisu prisutni u javnom životu. Zbog izrazite ugroženosti danas su svedeni na socijalno najugroženiju skupinu bez stana, posla i mogućnosti da ispolje svoju kulturu i način življenja. Treba još jednom podvući da sarajevski Romi nisu nomadski Romi, već da su to obrazovani ljudi, sposobni da svojim radom i svojom kulturom obogate način življenja u ovom gradu.

Veselica, izbor najljepše Romkinje na Balu Roma, Čurđevdan i slične manifestacije su kulturni događaji ove multikulturalne sredine i Romima treba dati priliku da ispolje svoju kulturu i tradiciju.

Društvo je dužno da posveti odgovarajuću pažnju kako bi socijalno zbrinulo ovu etničku skupinu i uvelo ih na adekvatan način u sve aktivnosti urbanog načina života.

Nedopustivo je da ova skupina ostane na margini zbivanja i da ostane trajan i nerješiv socijalni problem. Prema kadrovskoj strukturi koju imamo prema neformalnoj anketi za ovu skupinu je moguće obezbijediti slijedeće aktivnosti:

- automehaničar	8
- bravari	6
- elektromehaničar	11
- ugostitelj	12
- trgovac	22
- bolničar	8
- muzičar	3

Osim ovih zanimanja Romi su predano radili kao baštovani, na održavanju čistoće, u kuhinjama, kao neprofesionalni muzičari, te u umjetnim zanatima kao samouci. Sve ovo govori da ova skupina ima uvjete za organizovanje vlastite komune sposobne da se iz vlastitih radnih aktivnosti finansira i stvara uslove za život imantan gradskoj sredini i da ujedno sačuvaju svoj integralni etnički identitet i kulturu.

U tom kontekstu predlažemo da se iznađe mogućnost da ova skupina stekne pravo da na lokalitetu Crni Vrh izgrade svoju komunu sa stambenim i kulturnim sadržajem ili da im se ponudi adekvatna lokacija u području općine Centar. Sredstva za ove namjene moguće je obezbijediti iz donacija ili iz osnova certifikata jer više od 40 pripadnika posjeduje isti pa se može u tom kontekstu govoriti o kreditu, što podrazumijeva onda i izgradnju privrednih sadržaja ili adekvatno uposlenje.

Postoji veoma aktuelan problem deložacija ovih stanovnika iz stanova, iako su isti i u ulozi borca i u ulozi socijalnih slučajeva. Mi želimo da se ova populacija zaštiti ili riješi na zakonski način.

Sarajevo - Vrace

Romi iz Posavine žive veoma teško. Njihova naselja su porušena, mnogi od njih su ubijeni tokom rata 1992 - 1995.godine. Pet godina nakon potpisivanja mira Romi ne mogu da se vrate odakle su protjerani jer su njihove kuće porušene. Oni koji su se naselili u srpske kuće sada ih moraju napustiti jer se Srbi vraćaju u svoje domove. Takav slučaj je u sarajevskom srpskom naselju Vrace u kojem trenutno živi oko 200 Roma, koji su protjerani iz Doboja, Modriče, Teslića. Ovi Romi moraju da se isele 1.septembra 2000.godine. U ranija mjesta prebivanja ne mogu da se vrate iz dva razloga:

1)jer su im naselja porušena.

2)jer se plaže ratnih zločinaca koji su ih mučili i zatvarali u logore a koji još uvijek slobodno hodaju.

Primjer: bračni par Osmanović - Paša Osmanović (stara 64 godine) i suprug Osman Osmanović (star 75 godina).

Za vrijeme drugog svjetskog rata bili su zajedno sa roditeljima u ustaškom logoru Jasenovac. Roditelji su u tom

logoru ubijeni a oni su kao djeca bili mučeni.

U ratu u Bosni i Hercegovini 1992 - 1995.godine ovaj bračni par koji ima osmoro djece bio je deportovan u četnički logor Miljkovci (Doboj). Žena je bila prisiljena da radi sve ono što su od nje četnici tražili. Bila je tučena, posebno po glavi, vukli su je za kosu tako snažno da je ostala djelimično bez kose.

Ova familija sada mora na ulicu ili u neki kolektivni smještaj.

Srnica Donja

Najveći broj protjeranih Roma iz Modriče živi u ovom selu 30 km udaljenom od Gradačca. Većina njih živi u srpskim kućama ili kolibama napravljenim od dasaka. U ovom selu trenutno živi oko 200 romskih familija. Žive od humanitarne pomoći koju dobivaju oni koji su cijelo vrijeme rata bili u Bosni. U ovo selo dolaze i Romi koji se vraćaju iz Njemačke ili Švicarske. Za njih nije predviđena nikakva humanitarna pomoć. Oni žive od eventualne uštedevine. Niti jedan Rom iz Srnice Donje nema posao.

Tuzla

Najveća koncentracija romskih naselja nalazi se na području tuzlanske općine. Ukupan broj Roma na ovom području prelazi 5.000. Tu dolazi i najveći broj Roma - povratnika iz Njemačke, koji su prije rata živjeli u mjestima Republike Srpske. Suptilnija analiza bi pokazala kako je njihova odluka motivirana nemogućnošću da se vrate u svoje predratne domove, ali i potrebotom da se fizički lociraju što bliže tim istim domovima kako bi se što lakše i brže mogli vratiti svojim kućama.

Mostar

U južnom logoru u istočnom Mostaru nalazi se romsko naselje Karašerbeš. U ovom naselju živi oko 200 Roma u trošnim barakama i kontejnerima. Ovi Romi su bili u ovom naselju za vrijeme cijelog rata. Od njih 200 samo njih 10 ima stalni posao u gradskoj čistoći i tvornici duhana. Od 110 djece njih 45-toro ide u školu. Ovi Romi su prihvatali još 150 Roma sa Kosova, koji žive kao izbjeglice. Njihova djeca ne idu u školu. U Vrapčićima – predgrađe Mostara nalazi se oko 100 Roma sa Kosova. Oni žive u porušenim srpskim kućama.

Živinice

Na ovom području živi oko 2.000 Roma. Najugroženije je romsko naselje „Nova pruga“ u kojem živi oko 200 Roma u vrlo teškim uslovima – ruševne kuće, nemaju posla, ne primaju humanitarnu pomoć. Oko 120 djece školskog uzrasta ne pohađa nikakvu školu. Isto tako izuzetno teška situacija je u naselju „Rasadine“ – Gornje Živinice u kojem živi oko 1.000 Roma. Kuće su ruševne, nemaju vode, nemaju puta tako da u selo idu brdskom stazom.

Kalesija (selo Lipovice)

Selo Lipovce ima oko 150 Roma. To su bijeli Romi koji žive teško. Najveći problem ove romske zajednice je nedostatak odgovarajućeg puta koji bi ih povezivao sa ostalim selima ili sa gradom Kalesijom. Ovo selo se nalazi na samoj granici prema Republici Srpskoj i u toku rata je jako puno stradalo. U ovoj opštini nalaze se romska naselja „Staro selo“ i „Memići“ iz kojih su skoro svi Romi za vrijeme ratnih dejstava pobegli u Njemačku. Njima je Senat grada Berlina obećao izgradnju kuća ali do danas to nije učinjeno.

Bijeljina

U Bijeljini je do rata živjelo 7.000 Roma. Romsko naselje prije rata važilo je za najelitnije naselje u Bosni i Hercegovini. Svaka romska familija imala je bar po jednog člana na privremenom radu u inostranstvu, najčešće u Njemačkoj. Svu zaradu ovi Romi su ulagali u gradnju velikih kuća u kojima su sada smješteni vojska, policija i ministarstva. Tako je u kući Ismeta Husića smješteno Ministarstvo za izbjegla i reseljena lica Bijeljine i Zavod za izdavanje udžbenika Republike Srpske.

Državna bezbjednost nalazi se u kući Hamdije Husića, Vojni sud i vojno tužilaštvo u kući Hajdara Bajrića, Drugi korpus vojske Republike Srpske u kući Rifeta Hašimovića, a Prosvjetni zavod u kući Azema Omerovića.

Poslije masakra koji se dogodio 06.04.1992.godine u kojem su ubijeni predstavnici Roma, skoro svi Romi Bijeljine su protjerani.

Danas se oni vraćaju u svoj grad, ali ne i u svoje kuće. Oko 200 njihovih familija sada žive pod šatorima i u šupama, ne primaju humanitarnu niti socijalnu pomoć. Svakodnevno iz Berlina stiže po dva autobusa Roma. Prijavu boravka dobijaju uz prethodno odricanje socijalne pomoći.

Prema riječima Pašage Beganovića predsjednika Udruženja Roma Bijeljine Romi – povratnici žive kao miševi. Samo gledaju i čekaju kada će ih neko protjerati, i gdje će se skloniti.

U dijelu Bijeljine u romskom naselju Dašnice srpske vlasti su porušile 40 trošnih romskih kuća, ali su se Romi vratili na porušene temelje i od najlona i dasaka sagradili „privremeni smještaj“. Bijeljinci ovaj dio grada zovu „Divlji zapad“.

Romska djeca ne idu u školu jer se roditelji plaše da ih sredina neće prihvati.

Romi u Bijeljini izloženi su genocidu. I ne samo u Bijeljini, već i u svim gradovima u Republici Srpskoj, gdje su

prije rata živjeli. Sloboda kretanja im je uskraćena, ne mogu se vratiti u prijeratne domove. Nemaju ni posla, a njihova djeca u srpske škole ne smiju ni priviriti.

Hamđija Husić, predsjednik Udruženja Roma iz Republike Srpske, sa kojim smo razgovarali na Gorici, kaže da u Bijeljini ima 927 porodica, koje ne mogu ostvariti pravo na povratak. On kaže: "Mi, Romi iz Republike Srpske, prije rata imali smo po nekoliko ogromnih kuća. Početkom agresije otišli smo u izbjeglištvo kada su se u naše kuće uselile srpske porodice koje ni dan danas neće iz njih da izadu. Strašno je to da su Romi pored svoje imovine prinuđeni da spavaju pod najlonima, po podrumima, napuštenim šupama i mjestima punim zmija i miševa. I ne samo to. Najteže nam pada kada ne smijemo slobodno hodati po svom gradu".

Husić kaže da ih tamošnje stanovništvo odmah prepozna na ulicama i onda im počne prijetiti "šta ćete ovdje, idite u vašu državu". Nekoliko romske djece pretučeno je u školama u RS i od tada su Romi prestali slati djecu na nastavu. Husić kaže da Romi iz Republike Srpske žive ni od čega. Nigdje ne rade, nemaju ni humanitarne pomoći, ni donacije. Teško prehranjuju djecu. Neki od njih prinuđeni su na prosjačenje. Situacija je ista i u Brčkom, Banjoj Luci, Prijedoru, Modrići.

Zbog bezizlazne situacije u kojoj se nalaze Romi sa ovih područja, predsjednik njihovog udruženja kaže da planiraju organizirati mirne demonstracije kako bi na taj način skrenuli pažnju domaćoj i međunarodnoj javnosti na probleme koji ih pritišću još od potpisivanja Dejtonskog sporazuma. "Obraćali smo se i međunarodnim zvaničnicima da nam pomognu u prevazilaženju naših problema, a posebno povrata imovine. Međutim, do sada ništa nije urađeno. Svugdje se spominju tri konstitutivna naroda u BiH, pitam se gdje smo mi tu."

Apeliramo na svjetsku javnost da pomogne izbjeglim Romima na cijelom području Bosne i Hercegovine u obnovi i izgradnji njihovih porušenih domova i stvaranju boljih životnih uslova.

Romske organizacije

Na području Bosne i Hercegovine Romi su osnivali svoje organizacije koje su djelovale na području vlastite mjesne zajednice. Najpoznatije romske organizacije su:

Sai Roma - Kiseljak – opština Tuzla

Predsjednik Šaban Mujić

Ova organizacija zastupa interesu oko 500 Roma iz sela Kiseljak. Njihova zadaća je da pomogne Romima oko školovanja djece, gradnje romskih naselja i njegovanja romske kulture i tradicije. Svake godine organizuju bal Roma na kojem se bira najljepša Romkinja.

Dobri Romi – Tuzla

Predsjednik Hasan Suljić

Ova organizacija se posebno bavi pitanjem stradanja Roma u Drugom svjetskom ratu kao i u ovom posljednjem ratu u Bosni i Hercegovini.

Braća Romi – Sarajevo

Predsjednik Alija Abazi

Ova organizacija je osnovana u toku rata 1994. godine s ciljem da pomogne Romima da prežive. Danas ova organizacija vodi brigu o Romima povratnicima te izgradnji romskih naselja. Braća Romi pomažu puno i Rome sa Kosova koje su Albanci protjerali.

Udruženje Roma - Živinice

Predsjednik Muhamed Beganović

Ova organizacija pomaže Romima povratnicima kao i onima koji su ostali bez svojih kuća.

Udruženje Roma – Zenica

Predsjednik Salko Hasanović

Ova organizacija pokušava da štampa romski bukvare kao i čitanku na romskom jeziku kako bi romska djeca mogla pravilno učiti čitati i pisati maternji romski jezik.

Udruženje Roma Republike Srpske – Bijeljina

Predsjednik Pašaga Beganović

Ova organizacija pomaže prognanim Romima da se vrate u Republiku Srpsku. S obzirom da su Romi Bijeljine bili najbrojniji (7.000 ukupno) i najbogatiji, ova organizacija pokušava da ohrabri sve one koji žele da se vrate u svoj

grad da to učine, iako po povratku neće odmah dobiti svoje kuće i imovinu. Ova organizacija vrši sakupljanje svjedočenja o stradanju Roma u Republici Srpskoj.

Udruženje Roma - povratnika

Predsjednik Jusić Nedžad

Ova se organizacija brine o zbrinjavanju povratnika.

Udruženje Roma – Banja Luka

Predsjednik Šemso Avdić

Sjedište ove organizacije je u Sanskom Mostu. Ona okuplja prognane Rome iz Banja Luke. Učinjeni su prvi, mali koraci u povratku Roma u Banja Luku. Šemso Avdić je imao volju i kuraž da izdrži sve prepreke i nevolje i da se vratи u podrum vlastite kuće.

Udruženje građana "Braća Romi" – Mostar

Predsjednik Hilmi Bahtiri

Ovo je humanitarna organizacija koja pomaže Romima u svakodnevnom preživljavanju.

Pored ovih udruženja koja okupljaju veliki broj Roma postoje još mala udruženja u Kalesiji, Visokom, Zvorniku, Tešnju, Bihaću i istočnom Mostaru.

Interesantno je naglasiti da niti jedno romsko udruženje ne egzistira na teritoriji tzv. Herceg-Bosne.

Unija Roma Bosne i Hercegovine

Bosanska sekcija Društva za ugrožene narode je 14.09.1997.godine poslije izvršenih priprema organizirala zajednički sastanak svih romskih organizacija na kojem je došlo do stvaranja Unije Roma Bosne i Hercegovine. Unija je nevladina i nestраначka organizacija otvorena za sve Rome a djeluje u političkom i kulturnom smislu. U političkom smislu se bori za priznavanje Roma kao manjine i ostvarivanje prava koja su zagarantovana manjinama, na kulturnom polju se bori za očuvanje romske tradicije i kulture. Unija Roma se zalaže da se Romi vrate u svoje kuće, ali isto tako diže svoj glas protiv protjerivanja Roma iz zemalja Evrope kao što su Njemačka i Švicarska. Žalosna je činjenica da su bosanski Romi u Njemačkoj prvi bili na udaru istjerivanja. Njihove kuće su ili srušene ili zauzete tako da se oni vraćaju u ruševine.

Unija Roma Bosne i Hercegovine djeluje pod krovom Bosanskohercegovačke sekcije Društva za ugrožene narode, koja vrši koordinaciju između romskih organizacija u zemlji i inostranstvu.

Do 14. septembra 1999.godine predsjednik Unije Roma bio je Šaban Mujić, predsjednik Sai Rome.

Na redovnoj skupštini održanoj 14.septembra 1999.godine došlo je do izbora novog predsjedništva. Novi predsjednik Unije Roma je Mehmed Suljić, inženjer fabrike sode u Lukavcu. Alaga Suljić ing. je sekretar Unije Roma.

Novi izbor predsjedništva daje nadu da je Unija Roma Bosne i Hercegovine stala na vlastite noge. Braća Suljić su obrazovani, veoma vrijedni i uzorni za sve Rome tako da služe kao pozitivan primjer svim ostalim.

Već su uveli red u male romske organizacije formiranjem finansijske komisije koja vrši uvid u finansijsko posovanje svake romske organizacije.

Kosovski Romi u Bosni i Hercegovini

Trenutno u Bosni i Hercegovini živi između 2.000 – 3.000 Roma sa Kosova. U Bosnu i Hercegovinu su stizali u tri talasa.

U prvom talasu koji se dogodio između juna i novembra 1998.godine u Bosnu i Hercegovinu sa Kosova je stiglo zajedno sa Albancima dosta Roma. Među 15.000 Albanaca bilo je oko 800 Roma. Najviše ih je bilo iz Orahovice, Vučitrna, Peći, Dečana i Prizrena. Tada su bježali ispred srpskog ubijanja i protjerivanja.

Drugi val dolaska Roma u Bosnu i Hercegovinu se dogodio za vrijeme NATO – udara na Kosovo. Tada je u Bosnu i Hercegovinu došlo oko 2.000 Roma među 50.000 Albanaca. Ovi Romi su bili žrtve, kao i Albanci, masovnih deportacija, ubojstava, odvođenja u logore, oduzimanja ličnih dokumenata i imovine.

Bosanskohercegovačka sekcija Društva za ugrožene narode je od mnogo njih uzela izjave. Među više od 1.000 obavljenih intervjuja sa kosovskim Albancima nalazi se oko 300 intervjuja obavljenih sa kosovskim Romima.

Sistematička progona tekla je uobičajenom dinamikom. Romi su bili prvo saslušavani, tražene su im pare i druge vrijednosti, tjerani su od strane srpske policije da kažu da se boje NATO – udara i na kraju bili protjerani.

Priština (naselje Velanija)

U prištinskom naselju Velanija arkanovci su izvršili masakar nad albanskim i romskim stanovništvom. To se dogodilo početkom aprila 1999. godine. Naš svjedok (Rom) je bio vidio kako su istovremeno zapaljene albanske i romske kuće.

3. aprila 1999. godine sve albanske prodavnice i trgovine su zapaljene i uništene.

Naš svjedok je prepoznao arkanovce: svi su imali obrijane glave i korpulentnu tjelesnu građu, bili su naoružani škorpionima, vozili su se u crnim džipovima i crnim limuzinama sa zatamljenim staklima.

Arkanovci su po riječima našeg svjedoka N. 27. marta 1999. godine postali aktivni sa upadima u albanske kuće. Tražili su zlato, novac i druge vrijednosti. Potom su stanovnike prisilili da napuste kuće.

Pored arkanovaca tu je bilo i drugih paravojnih formacija, koje su nosile maskirne uniforme kao i maske na licu. Ispitanik N. ima 28 godina, oženjen je i ima dvoje male djece. 1991/1992. godine mobiliziran je u JNA. Vojni rok je služio u Titovom Užicu. Svi ostali članovi familije ostali su na Kosovu, ništa ne zna o njihovoj sudbini.

Naš drugi svjedok N.N. također dolazi iz Prištine. Ima 23 godine, oženjen je i ima troje djece. Vojni rok je služio 1995/1996. godine u Subotici.

Početkom aprila 1999. godine nasilno je ubačen zajedno sa drugih 150 Roma u voz (to su izvršili arkanovci) sa objašnjenjem da ih se vozi u Beograd. U Beogradu su ih dočekali novinari i predstavnici televizijskih kuća. Morali su reći ono što im je bilo naređeno, naime da su došli u Beograd jer se plaže vojne intervencije NATO-a. Poslije ovih izjava morali su nastaviti put dalje prema Nišu. Beogradski televizijski tim pratio je Rome i čitavo vrijeme ih je prisiljavao na to da daju izjave kako bježe zbog terorista na Kosovu i NATO-udara. U Mladenovcu su ovom vozom priključena još dva vagona puna Roma. U Nišu su svi Romi pušteni iz voza. Pješice su morali ići do Crne Gore. Iz Crne Gore su autobusima prevezeni preko Republike Srpske do Sarajeva. Srpski policajci su im uzeli i uništili sve osobne dokumente.

Naš najmlađi ispitanik je rođen 1982. godine, bio je učenik srednje škole u Prištini. Izjavio je da su arkanovci odveli njegovog oca, tri starija brata, stričeve i sve druge muške članove porodice. Oni su stanovali u jednom albansko naseljenom dijelu Prištine. Njegova majka i sestre također su odvedene od strane srpskih, potpuno maskiranih jedinica. N.N. je uspio pobjeći ali su ga arkanovci zarobili kada je htio napustiti grad. Odveli su ga na željezničku stanicu. Tamo je nasilno ubačen u voz koji je već bio pripremljen za Rome. Zajedno sa drugim Romima morao je ići do Beograda a odatle do Niša.

Peć (naselje Novo Selo)

Romkinja N.N. stigla je 15. aprila u Sarajevo. Stara je 36 godina, udata i ima četvoro djece. Dolazi iz okoline Peć, tačnije rečeno iz romskog naselja Novo Selo. U Sarajevo je došla sama sa četverogodišnjom kćerkom jer su arkanovci odveli njenog 34-godišnjeg muža i njena tri sina u starosnoj dobi od 16, 13 i 8 godina. Arkanovci su uništili ovo romsko selo. Ova svjedokinja je vidjela kako su ubijeni njen stric te njegov sin.

Zajedno sa drugim ženama pobjegla je u šumu i lutala deset dana. Vidjela je jako puno leševa. Jako se brine za svoje najmilije. U Sarajevu spava na željezničkoj stanci gdje moraju boraviti svi oni koji nemaju rođake niti prijatelje u gradu.

Svi Romi muškarci putem letka su dobili nalog za mobilizaciju.

Treći talas dolaska Roma u Bosnu i Hercegovinu dogodio se nakon prestanka NATO – udara. Povratak Albanaca na Kosovo značio je za Rome novo protjerivanje, nažalost ono traje još uvijek.

Prizren

06.06.1999. godine u Sarajevo je stiglo 23 Roma iz Prizrena, od toga 15 djece i 8 odraslih. Izjavili su da su iz Prizrena prvo protjerani od strane Srba. Jedna osoba je pri tom ranjena u rame i nogu. Sakrili su se u susjedno selo Klina ali su ih Albanci iz tog sela protjerali. Plaše se osvete i ne žele da se vrate.

Druga porodica Roma iz Prizrena je protjerana 15.05.1999. godine - muž, žena i četvoro djece. Otišli su autobusom za Beograd. U telefonskom razgovoru sa njima saznali smo da su bili maltretirani i pretučeni od strane Albanaca. 21.05.1999. godine otac ove porodice išao je u posjetu svojoj sestri u Čakovicu. Morao je ići pješice. Na putu su ga uhvatili Albanci i zatvorili. Bio je devet dana u zatvoru. Mučili su ga i tjerali da prizna da je nečiji špijun. Skoro mrtvog prebijenog su ga pustili iz zatvora. Prema njegovim riječima Albanci su im upali u kuću noću i istjerali ih. Ne želi više da se vrati na Kosovo.

Priština (selo Crkvene vodice)

Romkinja sa Kosova N.N. koja je cijelo vrijeme rata živjela u selu Crkvene vodice nedaleko od Prištine krajem juna 1999. godine stigla je u Sarajevo. U tom selu bilo je 150 romskih kuća – sve su porušene.

Albanci iz Drenice formirali su paravojnu formaciju koja je protjerala ove Rome. Njenom bratu stavili su pištolj ispod vrata i naredili da odmah napusti selo. Prema njenim riječima Rome protjeruju i Srbi iz Beograda i Niša. U javnosti i u medijima se govori da se oko 6.000 Srba vratilo na Kosovo. Naša svjedokinja tvrdi da to nisu Srbi već Romi. Oni služe kao živi štit između Srba i Albanaca.

Trenutno u Kosovom Polju nalazi se između 6.000 - 7.000 Roma. Oni su se sklonili u osnovnu školu kod pošte. Već dva dana su bez hrane.

Naša svjedokinja tvrdi da su Albanci silovali nekoliko Romkinja iz sela Subotići kod Prištine.

Uroševac

I.M., star 45 godina, trgovac po zanimanju nalazi se u Sarajevu od aprila 1999. godina zajedno sa peteročlanom familijom. Njegova supruga je teško bolesna, ima rak pluća i nalazi se u bolnici. On je pobjegao ispred četničkog noža. Njegova sestra R.H. se vratila nakon NATO – udara u Uroševac u porodičnu kuću. Međutim albanski ekstremisti su nakon dva dana upali u njenu kuću, nju silovali a zatim rанили, da bi kasnije kuću opljačkali. R.H. je zatražila pomoć od pripadnika KFOR-a koji su joj pružili prvu pomoć a zatim je uputili na liječenje u Skoplje. Ova djevojka ima teške psihičke probleme i izgubila je 40 kg.

S.B., rođen Skoplju, a odrastao u Uroševcu je Albanac koji ne govori albanski. Školovao se u srpskim školama. Protjeran je zajedno sa ostalim Albancima početkom aprila 1999. godine. Nakon prestanka NATO udara, jula 1999. godine vratio se u Uroševac. Ali je odmah postao žrtva albanskih nacionalista zbog toga što ne zna albanski. Dovoljne su bile dvije riječi izgovorene na srpskom da bude do besvijesti premlaćen. Zatražio je pomoć KFOR-a i na kraju se ponovo vratio u Bosnu.

Romi Kosova koji žive u Bosni i Hercegovini smješteni su u kolektivni centar Rakovica (Sarajevo), Breza, Bosanski Petrovac, Srednje, Zenicu, Tuzlu, zatim u romskom naselju u Mostaru.

Problem kosovskih Roma koji su prebjegli u Bosnu i Hercegovinu je taj što oni nemaju mogućnost da dobiju azil u Bosni i Hercegovini, pošto bosanskohercegovački ustav nije predviđao takvu mogućnost.

Ovi Romi su dobili samo privremeni status izbjeglica. Njihova djeca nisu uključena u pohađanje nastave a odrasli iako imaju određeno obrazovanje ne mogu raditi pošto ni za većinu Bosanaca nema posla. Kosovski Romi se plaše osvete kosovskih Albanaca i na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Bosanskohercegovačka sekcija je maja 1999. godine pomogla kosovskim Romima da se organizuju u Uniju Roma Kosova sa sjedištem u Sarajevu. Predsjednik je Imer Hasani.

Najveći broj kosovskih Roma živi u šatorskem naselju u Rakovici (Sarajevo), zatim u šatorskem naselju Bosanski Petrovac. To su najveći kolektivni centri. S obzirom da je njihov povratak na Kosovo neizvjestan u gradnji je romsko naselje u Brezi. Svi ovi Romi žive isključivo od humanitarne pomoći.

Šemso Avdić: Romi od rođenja do smrti

Dvorac oca mog

Stanite vjetrovi, stanite orkani;
ne rušite dvorac oca moga!
Njemu su dani pokraj vatre dani,
i prostranstva silna odavde do Boga.

Nije to dvorac od ljuta kamena,
ni utvrda moćna što se nebu diže,
tek ubogi šator što kraj rijeke stoji,
kad putuje otac da je Bogu bliže.

Jer sudbina tjera cigana da luta,
i da cijeli život svoju zvijezdu slijedi.
Ne rušite zato njegov dom kraj puta,
njemu više šator od palače vrijedi.

Stišajte se zato vjetrovi, tornada
on stazom predaka neumorno kreće;
od Ganga do danas njega vodi nada,
i nikad ga niko zaustavit neće.

Kratak je ciganski život

Sudbina ciganina bez sjaja,
s puno sreće i malih sitnica,

koje život daju i čine ga srećnim;
slobodna polja život mu znače.

Dok sjede pred čergom,
uz vatru i raspituju se
ko je gatao u tuđe dlanove,
ogledao tuđu sreću,
ko je i koliko zlata donio,
i ko zna šta ih sutra čeka.

Mnogima kosti ostadoše
u ovoj bogatoj i tužnoj zemlji.
Ostadoše njihovi sinovi, željni osvete
ili da i njih snađe sudbina
njihovih najdražih.

Možda je tako i treba da bude!
To je ciganski život.
Spontan, buran, pun iznenadenja,
sentimentalan i kratak.

Miris Banja Luke

U snu te napustih Banja Luko moja,
al' budan ču da ti se vratim.
I u čergi sam sretan kad sam u tebi,
više nego u Parizu, Rimu, a u duši patim.

Sanjam očiju otvorenih ulice tvoje,
duša za njima prazna vapi,
Vrbasu operi duše zlih ljudi,
suze su ciganina sve tvoje kapi.

U snu koračam ka pragu okrvavljenom;
iskonska tuga razara mi grudi.
Sretan ču biti da grob oca i majke vidim,
i komšije svoje srcem da izljubim.

Maštam o tom šest dugih godina.
Pred čergom vatre, čemana zvuke.
Sanjam o tom i osjećam,
miris moje drage Banja Luke.

Posljednja nada

O, ciganine brate po krvi!
Hodočasniče duše plemenite
tamo gdje su nam čerge
odvajkada razapete
ugašena je i duša ciganina.

Prihvaćeni u njedrima prirode;
prezirom gledani, očiju zakrvavljenih,
ravnodušnost i iskrenost naša je pročitana
kroz prozor ciganske duše.

Nama, koji volimo sviju na Balkanu,
zašto baš žele sreću da sruše?!

Čerga puna plača i gladnih usta

Ko bi to mogao biti bogato siromašan,
niti siromašno bogat, kao Ciganin?
Nama je sudbina, kao da je znala,
bogato srce i dušu dala.

Vijekovima nas zvijezde vode u nove dane;
nove još neotkrivene vama,
one su davno zalječene rane;
lutanja naših i osama.

I ko to pije crnog vina
Ko mi uz gradele i zvuk violina!?
Samo mi čergu napunit' možemo,
plačem i gladnim ustima na ovoj planeti
život ciganina je kratak i brzo proleti.

Moj oronuli prag

U oku suza kad zasjaji;
Moj oronuli prag snivam,
u Vrbasu, bistroj vodi
kao nekad plivam.

Nek podjele šta god hoće;
Ja idem ka pragu svome,
Banjaluko majko moja, nedam te nikome.

Bio si bolna rana moja;
Doći ću ti jednog dana,
u tuđini nema sreće;
svaki dan je nova rana.

U tuđini ostadoše grobovi komšija mojih;
Dočekali nisu da dođu u svoj grad.
Svi tuđi dvorci i bogatstva,
bijeda su za naš oronuli prag.

Oči uplakane

Što je život duži patnja je sve veća,
pačenika većeg nema od mene;
dušom patim, a životom plačam,
zbog nevjernstva jedne žene.

Čerga mi posta kameni dvorac
i umrijet ću za njenom ljepotom;

djeca mi drugog ocem zovu,
šta učini sa mojim životom.

Kafana posta dio mene
za životom više i ne marim;
zbog tuge mi kosa osijedila,
u samoći zar ču da ostarim!?

O, živote ciganski, tugo moja,
iz inata hoću d ate živim,
što su moje oči uplakane,
jer sudbinu ciganina krivim.

Robovi sopstvene slobode

Ako baciš kamenčić u jezersku vodu,
koncentrični krugovi počnu da se šire,
isto se dogodi kad ciganka rodi,
i njoj tako djeca maštu uz nemire.

Po cijelom svijetu putevi ih vodi,
za lutanja dugim, plače crno oko,
dvore kad im daju, bazene pred njima
ubija ih nostalgija u duši duboko.

Oči kada sklope sanjaju daljine;
zakletva je njima čerga, nebo, trava,
Cigani su robovi sopstvene slobode;
i u svakom od njih sanjalica spava.